

# Sjiraffens kunstneriske mosaikk

## **Ragnhild Krambo Arntsen**

Teaterinstruktør og pedagog, Daglig leder og grunnlegger av Sjiraffen Kultur- og Kompetansesenter. Lektor i Teater fra NTNU. Arbeidet i nærmere 27 år med teater- og miljøarbeid med aktører med ulike funksjonsvariasjoner.

## **Sjiraffen Kultur- og Kompetansesenter (Sjiraffen)**

**er en organisasjon som har sitt primære nedslagsfelt i Trondheim. Her møter vi rundt 400 aktører med kognitive funksjonsvariasjoner hver måned, hvorav rundt 140 av disse er faste på huset ukentlig. Vi tilbyr et arbeidsfellesskap med fokus på kulturproduksjon og hverdagsmestring, et akademi med utdanning for voksne, kulturgrupper som tilhører fritidskulturlivet og ferieaktiviteter. Hver uke fyller vi huset fra morgen til kveld hele uka, hvor arbeidsledere og instruktører har en tverrfaglig profil.**

Scenekunstnere, vernepleiere, fysioterapeuter, musikkpedagoger og andre profesjoner jobber sammen, for alltid å finne de beste løsningene for våre sjiraffer.

Mottoet på huset er *Mestring i Fellesskap* som er noe som gjennomsyrrer alle ledd i organisasjonen. I tillegg gjør vi mye nasjonalt og internasjonalt arbeid, ofte med en kulturpolitisk agenda, og med CRPD i fokus. Menneskerettigheter handler om likeverd, likestilling og å bli tatt på alvor. I denne artikkelen har vi

Foto: Ingerid Trætteberg



valgt å fokusere på hvordan vi også tenker på inkludering og likestilling i en spesifikk del av en teaterproduksjon, nemlig hvordan vi jobber med kostyme. Artikkelen dreier seg om samtaler med vår kostymedesigner Leo Thörn, som har vært tilknyttet huset i en årrekke.

I løpet av mine ni år under utdanning innenfor drama-/teaterfaget, har hovedfokus ligget på skuespillerens rolle, regi og dramapedagogikk. Kostyme har ikke i seg selv fått noe særlig fokus, annet enn at man «finder noe som passer». Når man ser på dokumentasjon av tidlige forestillinger jeg har gjort, kan man også se dette i det endelige produktet. I begynnelsen hadde vi heller ikke stort fokus på lyssetting, og vi gikk ofte for billigste vei, og brukte noen som mer eller mindre bare slo av og på scenelyset, og kanskje la til litt rødt i dramatiske sekvenser. Underveis i min karriere har vi knyttet til oss fagfolk med andre bakgrunner, som bidrar til å løfte det kunstneriske uttrykket. Å bruke noen som kan lysdesign, scenografi og kostyme utgjør en hel verden av forskjell. Å utvikle et helhetlig uttrykk er helt essensielt for den sceniske kvaliteten, og er med på å løfte scenekunsten fra lek i et klasserom til skuespill på en profesjonell scene. I 2017 kom Leo Thörn inn gjennom dørene på Sjraffen som en virvelvind. Alt vi siden har tenkt rundt kostyme og estetikk startet der. Leo har sin utdanning og bakgrunn fra Stockholms Stadsteater og Nordiska Scenografiskolan i Skellefteå i Sverige. Hun kom med et genuint ønske om å bidra, en visjon om å løfte forestillingens helhet, anerkjenne skuespillerne og bygge en estetikk som fungerte både fysisk

og visuelt. I løpet av disse årene har vi jobbet tett sammen, kastet ball, diskutert løsninger, sett på muligheter i det visuelle uttrykket, funnet løsninger for våre aktører. Etterhvert har vi sammen utviklet både kostymer, parykker, scenografi – men også instrumenter og kunstmaterialer for å kunne involvere alle. Dette er en del av en synliggjøring, respekt for våre aktører og et steg mot likestilling. Selvsagt skal man ha helhetlig estetikk i en forestilling, uavhengig av hvilke aktører som står på scenen. Dette skal ikke være forbeholdt normative kroppar i scenekunsten.

### **En samtale med Leo Thörn Plattform med annerledes premisser**

Alt er mulig med å kunne tenke inkludering i alle ledd. Vi prøver ikke å etterligne de andre, vi lager våre egne varianter av dette. Det er flere grunner til dette, men den største og viktigste er selve tilretteleggingen i kostymet. Om vår skuespiller sitter i rullestol, vil et Superman-kostyme aldri kunne se ut 100 % som en gående Superman på film. Da henter vi heller elementer fra Superman og forsterker dette inn i et kostyme som likevel representerer karakteren Superman, samtidig som den ivaretar vår skuespiller og rullestolen. Vi jobber med symboler fremfor et helt selvsagt kostyme, og vi arbeider visuelt på en måte som speiler Sjraffen og oss som er her. Det er gjennomarbeidet og genuint demokratisk – fordi alle skuespillere er klare over denne premisen. Alle skal føle seg fine og komfortable, og skal ikke føle at kostymet sitter dårlig. Vi jobber til det føles bra. Kort sagt, henger Sjraffens kunstneriske



agenda sammen med en bevissthet rundt bærekraft. Gjenbruk og redesign er ikke bare et budsjettspørsmål, men et grunnleggende verdigrunnlag. Hva har vi, hva kan vi gjøre med det. Dette er også en del av det spennende uttrykket som kan oppstå om man ikke går for det enkleste – å kjøpe alt ferdig på IKEA og H&M. Sjraffen har etter hvert fått sitt eget uttrykk, et gjennomarbeidet produkt man kan kjenne igjen.

*Et kostyme skal være inkluderende og tilgjengelig, behagelig å ha på, og sitte bra på kroppen. For estetikkens del skal det også ha en sammenheng med de andre kostymene på scenen, med historien og med scenografien.*

Ettersom våre aktører kommer i alle former og størrelser, noen med høreapparat, noen i rullestol, noen med store kropp, og andre med små, er tilgjengelighet og tilrettelegging viktig. Et plagg skal kunne brukes, og det må finnes lavterskelkostymer som kan brukes av alle uansett kropp. Vi har derfor enkelte kostymer som brukes mye, av flere årsaker. Her er det viktig å finne de elementene som har høy grad av inkludering. Modifiserte luer og diadem er en sånn type kostyme. Vi gjør tilpasninger ved å legge til pels, ører, maling og annet, alt ettersom hva behovet er. Disse kan brukes av alle, man kan lage rom for høreapparat eller øreklokker, og inkludere disse inn i designet. Luer kan også tolkes og brukes til mye, de er effektive og tilgjengelige, og kan ha et kraftig visuelt uttrykk.

Et annet viktig poeng er representasjon. Hva representerer kostymet? Hva legger vi opp til at publikum skal se? Og hva legger vi opp til at aktørene skal se når de ser seg selv på scenen? Vi leter alltid etter uttrykk i kostymet og materialet som er åpent, altså som ikke i seg selv påstår noe. For eksempel; om man kjøper et fullt hundekostyme, så påstår man at dette er en hund. Da kommer det også noen forutsetninger, og ferdige meninger om det ferdige konsept som publikum forventer. En hund skal gå på alle fire, den skal bjeffe, ligge i en kurv også videre. Om man heller lager en enkel t-skjorte med en pelsdott kan man gjøre hunden til sin måte. Man tillater seg å ha på menneskeklær samtidig, og gjør det dermed lettere for skuespillerne – og det kjøpes av et publikum. Det åpne og tolkningsbare er viktig. Vi jobber allerede i et brytningsfelt, der vi utfordrer estetikk og forventninger med å i det hele tatt ha normbrytende kropp på scenen. Å bryte forventninger ligger da også i kostymets idé. Dette går igjen i hva Sjraffen er og står for. Om man serverer et helt hundekostyme skaper man forventning om representasjon av en hund med alle dens vante egenskaper. Vi tenker at man skal være forsiktig med å påstå egenskaper man ikke kan leve opp til, og servere dette som en sannhet. Da er det viktigere for oss å legge frem et utgangspunkt som er mer enn hva man ser, og publikum kan være med å tenke. Kan denne skuespilleren som har t-skjorte med pelsdott, som går på to ben og snakker menneskespråk allikevel representere en hund? Ja, og mye av det nettopp på grunn av kostymet. Samtidig er det behagelig,



Foto: Ingerid Trætteberg



Foto: Ragnhild Karambo Arntsen

tilgjengelig og estetisk vakkert. I et bærekraftsperspektiv er dette også viktig. Vi har et helt kostymelager som er bygd på at ting kan dekonstrueres og bygges om til noe nytt. «Lag på lag»-estetikk, kaller vi det. Denne «lag på lag»-estetikken har nærmest en mosaisk tilnærming til kostymet. Alt kan redesignes og bli noe helt nytt, noe man ikke kan gjøre med et ferdig hundekostyme. Dette gir også mye muligheter til nettopp våre skuespillere.

### Prosessen

Når Leo går inn i en teaterproduksjon med formål om et kostymedesign, jobber hun likt uavhengig av hvilke skuespillere hun har med å gjøre. Man møter alle aktører med et profesjonelt alvor, møtes, diskuterer forestillingens konsept, deltar i produksjonsmøter med regi, scenografi, lyd og lys og andre involverte, og starter med et tankekart. Her legger man et grunnlag for en felles tanke rundt all design, slik at kostyme henger sammen med regigrep, tidslinje, scenografi og annet. Deretter møter man skuespillere, tegner skisser, tar mål og lager inspirasjonsmateriale som så presenteres for skuespillerne. I neste steg har man kostymeprøver, tilpasser og tar bilder underveis. Alle deltakende i prosjektet møtes og behandles med gjensidig respekt, og det er alltid viktig at aktørene føler seg komfortable med sluttresultatet. Leo har aldri som intensjon å komme inn som en «ovenfra designer», her er det et likeverdig forhold og en felles prosess mot mål. Å ha det rette kostymet som passer, og man føler seg vel i, kan være avgjørende for det sceniske uttrykket. Vi har aktører i alle

størrelser hos oss, fra XS til trippel XL. I tillegg har mange normbrytende kroppar som ikke fungerer i en standard størrelse. Det å finne den rette formen kan derfor ta litt tid, og man må prøve seg frem for å finne gode løsninger. Her er tilbakemeldingene fra aktørene selv viktige, da alle skal føle seg komfortable og fine på scenen. Om kostymet har feil størrelse, klør eller man føler seg uvel, vil dette kunne ta alt fokus fra regi og replikker, og vil kunne ødelegge for helheten. Derfor er det viktig at aktørene føler seg ivaretatt fra begynnelsen av. Dette har også en politisk verdi. Vi vet at våre aktører ikke alltid føler seg behandlet med respekt og likeverd. Vi vet også at det kan komme publikum som ikke har denne inkluderingstanken, og som ikke stiller særlige krav eller forventninger til hva som presenteres. Da er det viktig at våre profesjonelle grep gjøres i alt, også i kostyme og scenografi. Vi har en egen kunstnerisk og visuell agenda som er gjennomtenkt, og ikke tilfeldig. Aktørene fortjener at kostymet er profesjonelt, og at uttrykket er gjennomarbeidet.

*Vi leker ikke kunst, vi skaper den! Å løfte et totaluttrykk med kostyme, maske og rekvisitt, bidrar også til å synliggjøre den kunstneriske kapasiteten som finnes på Sjiraffen. Vi tar prosessen på alvor, det er de samme rutinene rundt kostymedesignet her som hvilken som helst annen plass. Prosessen for å komme frem til det endelige resultatet gjøres likt med hvilke som helst skuespillere, enten de er på et institusjonsteater eller på Sjiraffen.*

*Leo Thörn*





Foto: Henrik Fjortoft

## **Form- og materialkompetanse** **Keiseren (og keiserinnens) nye klær**

Keiseren i denne forestillingen, kommer ved historiens ende ut på scenen splitter naken. Vi kjenner alle historien, den stormannsgale keiseren som blir lurt av noen eksentriske skreddere til å tro at bare de som er dumme ikke kan se klærne. Keiseren vil absolutt ikke kalles dum, og går derfor ut i gatene helt naken. Å designe et «nakenkostyme» kan være utfordrende for en hver, særlig når det skal være en forestilling for barn. Det er helt klart viktig at det ikke skal være pornografisk, men teatralisk. Skal man ha på seg en nakendrakt på scenen, må man derfor ta helt ut slik at det ikke blir privat. Om det blir privat kan fokuset for en publikummer flytte seg til tanken om denne personen ser sånn ut naken, og hvordan man skal reagere på riktig måte. Da tar det for mye fokus fra fortellingen. Da må kostymedesigneren rett og slett heller ta det helt ut. Da er det også enklere å gå inn i den rollen og kostymen, fordi det er så crazy at det er langt unna ens private nakne kropp. Dette handler både om respekt for skuespilleren, og respekt for fokus for fortellingen. For Leo er det også viktig at kostymet gjenspeiler oss som scenekunstnere, at vi er grensesprengende uten hemninger. Nakenkostymet til keiseren og keiserinnen ble derfor en ekstrem og karikert variant, der det var overdrevne store attributter i alle ender. Det har en komisk verdi, og publikum er ikke i tvil om at dette er et teaterkostyme, og at dette absolutt ikke er privat.

I en kostymeprosess jobber vi ofte med symboler. Hva slags forestilling skal spilles? Hva ønsker vi å vise? Finnes det en dypere mening? Da vi satte opp Jungelboken hadde vi noen scener med en flokk med elefanter. Man kunne lett gått til store ører og en stor snabel, men må man det? Hvordan kan vi løse en elefant uten å plassere en stor snabel midt i ansiktet, som vil være forstyrrende for stemme og uttrykk, og vil i verste fall kunne tolkes som et fallossymbol. Hvordan vise en flokk elefanter uten dette? Her kommer kostymedesignerens kompetanse og fokus på symbolikk og materialitet inn. Hvor kan man hente inspirasjon, i hvilke naturlige habitat lever elefanter, finnes det elementer fra disse landeområdene, kan man hente inspirasjon til de kulturer som lever side om side med elefanter i det fri? Og hva kan vi ta inn for at dette skal kunne tilpasses våre normbrytende kropper i iscenesettelsen? Det lages deretter et tankekart og en inspirasjonscollage. Hva henter man inn – av materiale, farge og estetikk. Foruten den selvsagte snabelen har elefantene også store, flagrende ører. Her valgte vi å bruke dette, og legge det inn i kostymet i form av sjal og hodeplagg. Bevegelige stoffer som fikk «ørene» til å bevege seg florlett i takt med musikk, og arbeid med det kroppslige tempoet og tyngden av elefantene på scenen. Vi brukte gråtoner i fargene, og det var helt tydelig for publikum at dette var elefanter.

Vi har hatt flere samtaler opp igjennom opp gjennom årene der vi sammenligner arbeidet med andre sceneproduksjoner. Hvorfor velger vi å jobbe med akkurat





Foto: Henrik Fjørtoft

disse aktørene? Leo er tilknyttet små og store teaterproduksjoner, samt tv-produksjon og film, og jobber stort sett opp mot profesjonelle produksjoner andre steder enn her på Sjriffen. Så hvorfor legge igjen så mye tid her? Selv sier hun det handler om menneskene som deltar, tanken om inkludering i alle lag, og likeverdet. Dessuten oppleves våre aktører absolutt ikke som amatører. De legger ut i vær og vind, i snøstorm og på glattis, har kostymeskift i trange rom og ofrer alt for å få gode bilder til film og foto. Ingen klaging eller divafaktor. Vi undersøker

og gjør ting sammen, og finner gode løsninger i fellesskap. Det er også et viktig element i å ta folk på alvor. Det gjenspeiles i forestillingene som gjøres. Det at våre skuespillere har utviklingshemming eller andre kognitive funksjonsvariasjoner er ikke ensbetydende med at alt vi setter opp er trivelig og barnlig. Det kan være trygt og koselig, med det trenger ikke alltid være denne tematikken. Det kan man selvsagt gjøre, men også det som er litt annerledes og det som tar opp såre tema, død, nakenhet, eller vold, dette er også tematikk som kan finnes i våre

oppsetninger. Vi lar oss ikke begrense på grunn av våre funksjonshemninger, men vi gjør det på «Sjiraffmåten». Vi tilrettelegger språk og tematikk, snakker det igjennom, og legger opp til refleksjon rundt arbeidet. På et generelt grunnlag holder vi ikke tilbake på noen tema, men vi prosesserer dem på vår måte, som er viktig. Vi er alle hele, komplekse mennesker, og vi unngår ikke tema på grunn av noen misforstått velvilje. Vi viser også alvor gjennom forestillinger om krig, død, seksualitet og rus – alle disse store, men allikevel særs mellommenneskelige tema, som på et vis angår oss alle. Alt løper parallelt med grunntanken som er Sjiraffen. Det ene bygger på det andre.

### Bærekraft

Å tenke gjenbruk og redesign er i seg selv bærekraftig, både for kloden vår, men også for et totalbudsjett. Det er allikevel viktig

for oss å understreke, at dette er ikke et budsjettsspørsmål, det er et kunstnerisk valg. Da vi gjorde Narnia i 2021, ble alle kostymer satt sammen av hva som fantes fra før, men også hva vi kunne finne rundt oss. Det finnes nemlig en kunstnerisk kvalitet i å plukke med seg alle gjenglemte vanter på bussholdeplasser i Trondheim og klippe av fingrene på disse. Dette gir et kunstnerisk uttrykk som ikke kan kjøpes for penger. Dette kan også gjøre kostymet mer gjennomarbeidet, fordi delene blir nøye vurdert og satt sammen til en helhet. Å sette sammen disse bitene til et helt kostyme er det vi kaller Sjiraffens mosaikk. Ser man på Sjiraffen som en helhet, handler også vi om bærekraftsarbeid. Sosial bærekraft er også en del av denne mosaikken, der vi inkluderes i samfunnet på lik linje, jobber bevisst med inkludering i alle ledd og mestrer i fellesskap.

 **BERGS  
BEGRAVELSESBYRÅ**  
Storgata 51, 8006 BODØ  
Tlf. 75 50 66 50

#### Hedmark Rehabservice AS

Vålgutua 212  
2436 VÅLER I SOLØR  
Tlf. 62 42 11 12

#### Proline Norge AS

Caspar Storms vei 14  
0664 OSLO  
Tlf. 815 00 898

#### Moyсанд Familiecamping



Vi ønsker deg som gjest velkommen til Moyсанд Familiecamping. Ta kontakt for å bestille plass på campingplassen eller en av hyttene.

**Tlf. 91 19 75 94 eller 370 40209**

Moyсанд Familiecamping As • Moy • 4885 Grimstad

#### Guriby Elektroentreprenør AS

Løxaveien 11, 1351 RUD  
Tlf. 67 17 78 50  
Mobil 950 37 338

#### Norspray AS

Maskinveien 10  
4033 STAVANGER  
Tlf. 51 22 07 00

#### Osebakken Motorservice AS

Kollskjeggvegen 1  
3917 PORSGRUNN  
Tlf. 35 55 88 66

#### Røysumtunet

Røysumlinna 41  
2770 JAREN  
Tlf. 61 33 35 00